

فهرست نویسی شگفتیهای علوم اسلامی*

قرآن متعلق به هزار سال پیش روی باپروس

PHOTOGRAPHS: NICK WORRAL

نوشته کریستابل کینگ

ترجمه پوری سلطانی

دیوید کینگ می دانست که فهرست نویسی کتابهای علوم اسلامی که قدمت آنها از سال ۸۰۰ میلادی شروع می شد کاری بس دشوار است. با وجود این باور نمی کرد که انجام چنین کاری

* Christabel King. "Cataloging the Wonders of Islamic Science." *Library Association Record*, Vol. 80(3), March 1978. PP. 120-121.

هشت سال از وقت او را بخود اختصاص دهد.

در سال ۱۹۷۲ در حالی که بیش از سی سال از سنش نمی‌گذشت موسسه اسمیتسونین^۱ امریکائی موافقت کرد که بودجهٔ فهرستنویسی ۵ هزار کتاب اسلامی را که مدت‌های مدیدی در کتابخانهٔ ملی قاهره دست نخورده رویهم انباشته شده بود تامین نماید.

این آثار شامل موضوعات دقیقی مثل ریاضیات نجومی تا مطالب عامه پسندی مشتمل ستاره بینی عمومی^۲ می‌شد. گوناگونی این اسناد یحدی بود که در میان آنها از دستنامه های چند صد صفحه‌ای تا جداول یک ورقی یافت می‌شد. غالب این آثار به زبانهای فارسی و ترکی بودند و از نظر تاریخی به قرون نهم تا پانزدهم میلادی تعلق داشتند. و این دورانی است که دانشمندان و طلاب اسلامی پیشگامان علوم زمان خود بودند.

دیوید کینگ اظهار می‌دارد که فهرستنویسی این کتب در آغاز امری غیرممکن می‌نمود. اولاً برای اینکه یک فرد خارجی بتواند به کتابها و اسناد دسترسی پیدا کند می‌بایست از موانع مقرراتی بی شماری بگذرد و این خود راهی بسیار پیچیده و بفرنج بود. دیوید کینگ می‌گوید " گمان می‌کنم مسوولان امر به این نتیجه رسیده بودند که اگر این اسناد توانسته است تا این حد خارجها را بطرف خود جلب کند پس حتماً باید ارزش آنها بیش از آن باشد که خود می‌اندیشیده اند. و سپس جنگ ۱۹۷۳ شروع شد و متعاقباً کلیه این آثار و مدارک به برج امنی انتقال یافت و دسترسی به آنها غیر ممکن شد."

خوشبختانه موسسه اسمیتسونین ماموریت کینگ را تمدید کرد. و این در اثر فروش گندم به مصر بود که بهای آن بالغ بر میلیونها لیره انگلیسی می‌شد. از آنجا که امریکاییها اجازه نداشتند این مبلغ را از مصر خارج کنند لذا بدنبال طرحهای ارزشمندی می‌گشتند تا این پول را به مصرف آنها برسانند. گرچه موسسه اسمیتسونین یک موسسه مستقل است، اما از آنجا که مقداری از بودجهٔ آن توسط دولت تامین می‌شود، می‌توانست از درآمد فروش گندم استفاده کند. طی دو سال اول که دوران محرومیت و خفقان در مصر بود، دیوید کینگ به بازدید از مجموعه های علوم اسلامی اروپا و خاورمیانه پرداخت، و این باعث تشدید علاقه او نسبت به

1. Smithsonian Institute

2. Astrology

علوم اسلامی شد. این علاقه ابتدا موقعی در او بیدار شد که داشت در دانشگاه پپل روی پایان نامه دکترایش که مربوط به ابن یونس، ستاره شناس معروف قرن دهم بود، کار می‌کرد. دیوید از کتابخانه های معتبر استامبول که گرچه از کتابخانه قاهره کوچک تر ولی از نظر تعداد کتب ارزشمند بر آن می‌چربد، دیدن کرد. این کتابخانه را یک دانشمند آلمانی در سالهای ۱۹۳۰ فهرست کرده بود. دیوید کینگ از مجموعه های کتابخانه های ایران نیز بازدید کرد و بگفته او فهرست های موجود در این کتابخانه ها ناقص و بد تنظیم شده بود. او می‌گوید " بندرت می‌توان از روی این فهرستها به محتوای کتاب پی برد و استنباط کرد که کتاب مفید بوده است یا خیر. " او از سایر کتابخانه های مصر مثل کتابخانه اسکندریه نیز که آثار بسیار گرانبهائی دارد بازدید کرد. در این کتابخانه نسخه ای از قرآن که بیش از صدها سال قدمت دارد و نیز کتب نفیس خطی دیگر یافت می‌شود.

سرانجام در سال ۱۹۷۴ دولت به او اجازه داد که کارش را در کتابخانه ملی مصر شروع کند. شرایط و موقعیت کتابخانه چندان مناسب نبود. شیشه های پنجره ها همه شکسته بودند و در نتیجه در تابستان گرد و غبار و در زمستان هوای سرد، که در مصر بطور حیرت انگیزی سوزنده است، به داخل کتابخانه راه می‌یافت. در نتیجه دیوید کینگ بیشتر در آپارتمان خود که آنرا بقول خودش " در مقابل فضای کتابخانه بهشتی از آرامش و رفاه " می‌دید، کار می‌کرد. در تابستان ۱۹۷۵ فهرست برگه هائی که شامل عنوان، نویسنده، تاریخ، شماره شناسائی کتابخانه و قطع بود آماده گردید. هر اثر برحسب مطالب بخشهای مختلف رده بندی شد و سپس مطالب هر بخش به ترتیب تاریخ تنظیم گردید و خلاصه ای از کل اثر تهیه شد. سرانجام، نسخ خطی دوباره به دقت مورد بازدید و بررسی قرار گرفت تا اشتباهات احتمالی در مورد رده بندی، قطع، نوع خط، نام کاتب و غیره برطرف شود.

فهرست نهائی که اکنون به اتمام رسیده است، در حدود پنج هزار صفحه ماشین شده است، که قرار است توسط دولت مصر بچاپ برسد. دیوید کینگ قرار است تا آخر سال ۱۹۸۰ نیز در مصر بماند. در این مدت او مقالاتی در مورد نسخ خطی جالب و معتبری که ضمن کار به آنها برخورد کرده است و قبلا ناشناس بوده اند و نامی از آنها برده نشده بود، تدوین خواهد

کرد.

دیوید کینگ می‌گوید این مقالات را که بسیاری از مبهمات ذهن ما را در مورد علوم اسلامی و سناره‌شناسی روشن می‌کند در مجلات علمی بچاپ خواهد رساند. او می‌گوید مثلاً در موزه آتن یک ابزار سناره‌شناسی هست که قبلاً هیچکس از آن سر در نمی‌آورد. حالا ما در قاهره به رساله‌ای دست یافته‌ایم که دقیقاً شرح می‌دهد این وسیله چگونه و برای چه منظور بکار می‌رفته است.

دستیابی به چنین کشفیاتی بقدری هیجان‌انگیز است که رنج سالهای پرمحرومیت دوران فهرستویسی این مجموعه عظیم را گوارا می‌سازد.

شېرشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی